

"לפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד)

הנחת מכשיר הקלטה מערב שבת שיקליט בשבת

שאלה: האם מותר להניח בערב שבת/יו"ט מכשיר הקלטה בעמוד החזן [מבלי שהחזן ידע ע"כ], כדי שיקליט במהלך השבת/יו"ט.

תשובה: אין איסור בדבר, אך אין נכון לעשות כן כיון שהוא זלזול בשבת ויו"ט.

מקור: החזן הרי הוא "מתעסק", כיון שאינו יודע שע"י דיבורו הוא עובר כעת איסור, ונמצא א"כ שהאדם שהניח את מכשיר ההקלטה עובר על "לפני עור", כיון שהכשיל את החזן באיסור מתעסק.

גדרי איסור מתעסק:

והנה בגדרי איסור מתעסק בשבת, דעת רוב האחרונים שלא רק שהמתעסק פטור מקרבן, אלא אף הוא אינו עובר איסור מן התורה [עי' מקו"ח (הל' פסח, ריש הל' בדיקה וביטול), שו"ת רעק"א (מהדו"ק סי' ח), אגלי טל (קוצר סכ"ד), שו"ת אבני נזר (או"ח סי' רנא), חלקת יואב (סי' ז), ארץ צבי (סי' עו), קו"ש (פסחים סי' רטו)]. אמנם דעת העונג יו"ט (סי' כ) שעובר איסור מן התורה, אמנם בתוס' (שבת יא) מבואר שמתעסק עובר על איסור דרבנן. וא"כ נמצא שהאדם שהניח את מכשיר ההקלטה, הכשיל את החזן באיסור מתעסק, ואסור להכשיל אדם באיסור מתעסק.

[עיי"ש שכתבו לעניין טלטול בשבת במקום שאין עירוב, כשאינו יודע שהחפץ בכיסו (והו"ד ברעק"א שם), ומבואר מדבריהם שכל מתעסק עובר איסור דרבנן (ועי' מנחות לז, עירובין טו, שו"ת תורה לשמה סי' פד, שו"ת רב פעלים ח"א סי' יב)]. אמנם שמא י"ל שרק כשאינו יודע שהחפץ בכיסו עובר איסור דרבנן, כיון שהיה עליו למשמש בכיסו ולבדוק, אבל בנדון דידן, שהחזן אינו יודע שעובר איסור בדיבורו, שמא בזה אין אפי' איסור דרבנן של מתעסק. וכמו כן יש לומר שאדם שהזיז מתג ע"י הילוכו, והאור נדלק או נכבה, הרי שהוא לא עבר אפי' איסור דרבנן של מתעסק].

איסור "לפני עור" כשחברו נכשל באונס:

אמנם יש לדון שכיון שהחזן אינו רק "מתעסק", אלא הוא בגדר "אנוס בדבר", שהרי הוא לא היה אמור להעלות בדעתו שהוא מוקלט, והוא אינו יכול ואינו צריך לברר זאת, שמא לא שייך "לפני עור" באופן שהנכשל עובר את האיסור באונס, וכדלקמן.

יש לדון האם העובר עבירה באונס, נחשב כמי שעבר עבירה וצריך כפרה על כך, או שנחשב כמי שלא עבר עבירה כלל.

והנה מבואר ביו"ד (סי' קפה ס"ד) שהעובר עבירה באונס אינו צריך כפרה, וכן מבואר בפת"ש (יו"ד סי' כט ס"ק א, בשם שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' מא) בנדון אדם שאכל עוף ולא בדקו את הי"ח טריפות [כיוון שלא צריך לבדוק], ואחר האכילה נמצא שהיה טריפה [ע"י בדיקה, אף שלא היה צריך לבדוק], שאינו צריך כפרה, שכיון שלפי הדין לא היה צריך לבדוק את הבדיקות הללו, הרי הוא אנוס ואי"צ כפרה. והוכיח הפת"ש כן מהשו"ע הנ"ל (יו"ד סי' קפה שם), והפנים מאירות (ח"ג סי' יט) הוכיח כן מהגמ' (פסחים עא; עיי"ש. ועיין תוס' יבמות לה; נוב"ח יו"ד סי' צו, חת"ס או"ח סי' תרכד, ובתשובותיו יו"ד סי' קעה, ובחידושו למס' בבב"ב כג).

ואף לצד שהעובר עבירה באונס אינו צריך כפרה, יש לדון שאעפ"כ המכשילו עובר על "לפני עור", כיון שסוף סוף בגללו נעשה כאן מעשה עבירה.

ונחלקו בכך האחרונים: הפמ"ג (סי' רסו א"א ס"ק ו, הובא בבה"ל שם ד"ה חמורו אולם עיין בפמ"ג סי' שמג משב"ז ס"ק א שסותר את דבריו) כתב שהנותן חפץ על בהמת חברו בשבת, אינו עובר על "לפני עור" במה שמכשיל את חברו בשביתת בהמתו, כיון שחברו אינו יודע מכך, ואנוס הוא. וכן כתב בשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' מו) שאין "לפני עור" באונס, וביאר טעמו "כיון שאין עליה שום עונש [דאונס רחמנא פטריה], אין כאן מכשול".

אולם בקובץ הערות (סי' עה) ובקובץ שיעורים (כתובות אות יב) נקט שיש איסור "לפני עור" אף באונס. והוכיח דבריו מהמבואר בגמ' (נדה סא:); שלצד שמצוות לא בטילות לעתיד לבא [היינו כשהמתים יקומו לתחייה (תוס' שם)], אסור להלביש כלאים לנפטר. ומבואר שאף שהנפטר אנוס הוא בלבישת הכלאים, אעפ"כ המלבישו עובר על "לפני עור" [ועיי"ש מש"כ לדחות את הראיה]. וכ"נ מדברי החזו"א (אבה"ע סי' לו סק"ב).

גדר מעשה הנעשה באונס:

ובביאור מחלוקת האחרונים הנ"ל, האם יש איסור "לפני עור" כשנכשל באונס, נראה שהדבר תלוי בגדר מעשה הנעשה באונס.

יש לחקור מהו גדר מעשה הנעשה באונס: [א] המעשה מתייחס אל עושהו, אלא שהוא פטור לגמרי מחמת אונסו. [ב] המעשה כלל לא מתייחס אל האדם, ונחשב כמו מעשה הנעשה ממילא.

ונראה שהפמ"ג הנ"ל שכתב שאין "לפני עור" באונס, סובר שאין המעשה מתייחס אל עושהו, וכצד ב' הנ"ל. ואילו הקוב"ש הנ"ל שכתב שיש "לפני עור" באונס, סובר שהמעשה מתייחס לעושהו אלא שהוא פטור, וכצד א' הנ"ל (ועי' בקוב"ש כתובות אות ה, וע"ע תוס' ב"ב יג. ד"ה שנאמר, ובדו"ח לרעק"א כתובות ל: שנראה שם שאונס לא נחשב כלל מעשה עבירה).

והנה מבואר בשו"ע (יו"ד סי' שעב) שצריך להעיר כהן ישן אם נפטר אדם בחדרו (ומקור הדברים בשו"ת מהרי"ל סי' סט, ובתרומת הדשן סי' רפה). ומבואר שאף שהישן אנוס, חייבים להפרישו מאיסור (ועי' פת"ש שם ס"ק ד) [ובשו"ע (או"ח סוף סי' שו) נראה שיש להציל את הנאנס מיד הגוי, ועי' עוד בגמ' (ברכות יג:)] ובשו"ע (סי' סג) שיש להעיר אדם שישן כדי שיקרא קריאת שמע בזמנה, ואכמ"ל בזה]. ולפי"ז נראה שבנדון דידן, ודאי שאין להקליט את החזן ולהכשילו באיסור בידים.

איסור באופן אינו "צורת המלאכה":

אמנם בעיקר הנדון יש לעיין האם החזן עובר איסור של מתעסק באונס, או שמא אינו עובר איסור כלל, שכיון שלא יודע ממעשה ההקלטה, ודיבורו הוא לכל האנשים הנמצאים שם, ממילא אין זו "צורת המלאכה" כלל, וכשם שמותר ללכת ברחוב אע"פ שיש ברחובות מצלמות ולוויינים כידוע, וכמו שנתבאר בהרחבה באזמרה לשמך גיליון 227. ולכאורה נראה שכיון שהחזן אינו יודע מההקלטה ולא מעוניין בה, הרי זה דומה למצלמות כנ"ל.

לאיים על חברו שיהרגנו אם לא יעבור עבירה

שאלה: אדם שנצרך להדליק אור בשבת - האם יכול לאיים על חברו שיהרגנו אם לא ידליק, ואז כיוון שהוא פיקוח נפש בשבילו,

יותר לו להדליק, ונמצא שהמאיים לא עובר על איסור "לפני עור", כיון שהמאומים לא עובר איסור בהדלקה.

תשובה: אסור, מפני שאסור לאדם להכניס עצמו לפקוח נפש, וראה במקור.

מקור: לכאורה הדבר תלוי בנדון הנ"ל, האם המכשיל את חברו לעבור על איסור באונס, עובר על "לפני עור".

אמנם יש לדון שבנדון דידן לכו"ע לא יעבור על "לפני עור", שכן שהנכשל חייב לעשות את המעשה משום פיקוח נפש, אזי לא רק לדעות שפקו"נ בשבת הוא "הותרה" (עי' רא"ש יומא פג, שו"ע סי' שכח סי"ד), אלא אף לדעות שהוא "דחיה" (רמב"ם הל' שבת פ"ב ה"א, ר"ן ביצה יז, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפט), שמא כאן, **כיון שמותר לעשות את המעשה ואין צריך כפרה** (משנ"ב סי' שלד ס"ק עח), **אין בזה איסור לפני עור.**

גדר מעשה עבירה משום פיקוח נפש:

אמנם לכאורה נראה שאף באופן שעושה מלאכה מחמת פקוח נפש, נחשב **שיש כאן מלאכת איסור**, וכמו שמצינו (ברכות נג, שו"ע סי' רחצ ס"ה) **שאי אפשר לברך במוצ"ש על נר שהדליק גוי בשבת, משום שלא שבת ממלאכת עבירה.**

והוכיח מכך האתון דאורייתא (ריש כלל י) וז"ל "והשתא אי נימא דהמעשה בעצמותה מותרת במלאכת שבת, ורק שהאדם הוא העובר, א"כ אם העכו"ם שאינו מצווה על השבת עשה מלאכה בשבת, שוב **הוא היתר לגמרי מכל צד**, הן מפאת המעשה בעצמותה והן מפאת העושה, וא"כ מדוע חשיב מלאכת עבירה.

ועל כרחך דהמעשה בעצמותה הוא איסור במלאכת שבת, וע"כ עכו"ם שהדליק נר בשבת, נהי שאין העכו"ם עובר, עכ"פ **ההדלקה בעצמותה היא מעשה אסורה ומתועבת**, ושפיר חשיבא מלאכת עבירה".

ולפי"ז נראה שכוין שעבירה הנעשית משום פקו"נ - אף שמותר ומצווה לעשותה - **מ"מ יש כאן מעשה עבירה**, לפיכך **יש לאסור לאדם לאיים על חברו**, כיון שיש כאן מעשה עבירה.

אמנם אין הדברים נכונים, שהרי מבואר בגמ' ובשו"ע (שם) **שאפשר לברך במוצ"ש על נר שהודלק לצורך חולה שיש בו סכנה**, כיון שנחשב ששבת ממלאכת עבירה, ובהיתר הודלק. ומבואר שמעשה הנעשה משום פקו"נ, אינו נחשב מעשה עבירה כלל [אף לצד שפקו"נ רק "דחיה" ולא "הותרה"].

הכנסת עצמו לפיקוח נפש:

ולמעשה נראה שכשם שמצינו בגמ' (שבת יט.) ובשו"ע (סי' רמח) **שאסור לאדם להכניס את עצמו להיתר של פיקוח נפש**, ולכן לא מפליגים בספינה ג' ימים לפני שבת. וכן מצינו (עירובין סז) לענין **"אשתפוך חמימי"**, שתינוק שצריך למולו בשבת, ואין מים חמים לרחצו לאחר המילה, יש לדחות את מילתו, אע"פ שלאחר שימולו יהיה מותר לחמם מים משום פקו"נ, משום שאין להיכנס למצב של פקו"נ (עי' ר"ן על הרי"ף שבת קלד). **כך גם כאן אסור לאדם לאיים על חברו, ולהכניסו לפיקוח נפש** [והוא אפי' לדעות הסוברות שפקו"נ הוא בגדר "הותרה" (עי' קובץ הערות סי' כג)].

אמנם יל"ע מהאמור בגמ' (כתובות ג:) "ולדרוש להו דאונס שרי", ומבואר שם שמותר להתחתן ביום רביעי אף שע"ז יבואו לאיסור אשת איש, וצ"ע מאי שנא מהנ"ל, ומדוע שם הותר להם להכניס את עצמם למצב של פקו"נ (עי' שו"ת אבני"ז אבה"ע סי' רמד, ועי' ביצה ז: שאסור לאדם להכניס עצמו לאונס, ובגיליון מהרש"א יו"ד סי' כח).

ומטין משמיה דהגרש"ש לתרץ שהותר לאדם להכניס את עצמו למצב של פקו"נ שבו יעבור על לא תעשה, כי פקו"נ מתיר איסורים וא"כ אין זה איסור, משא"כ בספינה ו"באשתפוך חמימי", אסור להכניס את עצמו לפקו"נ, כיון ששם הוא מבטל מצות עשה של שבת בשבת, ואף שהוא במצב של פקו"נ וביטל את העשה בהיתר, סו"ס ביטל עשה.

הללואה בלי עדים

שאלה: האם מותר להלוות בלי עדים.

תשובה: אף שרבים מקילים בכך (וטעמם יבואר במקור), **לכתחילה אין להקל**, ויש להלוות באופנים דלהלן:

[א] **שטר עם עדים, והוא האופן משובח מכולם** (ב"מ עה, חו"מ סי' ע).

[ב] **נותן למלוה משכון/צ'ק עירבון** (חו"מ שם, ונראה שצ'ק עירבון דינו כמשכון).

[ג] **עדים** (גמ' ושו"ע שם).

[ד] **כתב יד הלוה שנמצא ביד המלוה** (כתב הש"ך (שם ס"ק ב) שמדברי הסמ"ע נראה שמועיל, אך הביא שבשו"ת מהרשד"ם (חו"מ סי' כג) כתב שלא מועיל, אלא צריך שטר גמור. **ולהלכה כתב הח"ח באהבת חסד** (פ"א ס"ח) **שמועיל**, אולם אם הלוה יכתוב לעצמו, אי"ז מועיל).

[ה] **עד אחד** (מבואר בתומים (שם ס"ק א) שדי בעד אחד (וז"ל "א"כ ה"ל (שליח) עד אחד ואם טוען איני יודע הו"ל מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם ולכך ליכא חשש משום עובר בלפני עור, דלא יפסיד מעות"). ואף שמבואר שם שעדיין יש בזה משום גורם קללה לעצמו, אך אין זה איסור, ואם המלוה אינו חושש, אין בכך שום חשש (כמבואר בפלפולא חריפתא ב"מ סו"פ ה, אות פ). אולם בספר פנים במשפט (חו"מ שם סק"ג) כתב שאסור להלוות בפני עד אחד. אך **להלכה נראה שדי בעד אחד**).

מקור: מבואר בגמ' (ב"מ עה:) "אמר רב יהודה אמר רב, **כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים, עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול**, ור"ל אמר **גורם קללה לעצמו** וכו", וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' ע).

אמנם רבים מלווים בלא עדים כלל, והאחרונים ביארו זאת בכמה דרכים:

[א] עפ"י דברי הריטב"א (מגילה כח) שכתב שאין זה איסור גמור אלא **מידת חסידות** (דברי מלכילא ח"ד סי' קלו).

[ב] דין זה נאמר רק **באדם שיש לו גמ"ח**, שכיוון שמלווה פעמים רבות, **יש לחשוש שפעם אחת יזדמן לו לוה שיכפור**, אבל אדם שמלווה באקראי אין איסור, שלא חוששים על כל אדם שמא יכפור (ערך שי חו"מ שם, ודייק כן מלשון הגמ' "כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם". אמנם מלשון השו"ע לא משמע כן).

[ג] דין זה נאמר רק **במלוה עשיר**, שרק אז יש חשש שהלוה יכפור בחוב, שיוורה לעצמו היתר בדבר (רש"ש ב"מ שם).

[ד] "משום **דמכירין זה את זה ונאמנים זה לזה**, ויודע המלוה שלא ישכח ולא יכפור לו" (ערוה"ש שם). וצ"ע בדבר, שלא מצינו חילוק בין מכירים ללא מכירים.

[ה] דין הגמ' הוא לפני שחז"ל תיקנו שבועת היסות, אך **לאחר שחז"ל תיקנו שהכופר חייב להישבע שבועת היסות, שוב לא חוששים לכפירה, ובטל דין זה** (שו"ת פרי יצחק ח"א סי' מח, אולם כתב שאין להקל בזה אחר שהשו"ע פסק לאסור להלוות בלא עדים, אף שכבר נתקנה שבועת היסות, ועי' שם עוד טעמי היתר).

לתרומות והנצחות ניתן לפנות לקו

בית ההוראה במספר

0733260800 שלוחה 11

הגיליון החדש ע"י

הרב רוני ליקר, הרב שילה אריאל, הרב

שלמה בלאק והרב נתנאל מן הי"ו

להצלחת ילדיהם בתורה ויר"ש וכל העניינים

מספר הטלפון בבית ההוראה

0733-260-800

להפניית שאלות לרב ולקבלת הגיליון

לחיל - פנו לכתובת

6191265@gmail.com